

ПРОГРАМА КУРСУ
"ІСТОРІЯ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ"
ДОЦЕНТА КАФЕДРИ ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ
ДАХНІЯ А.Й.

Тема 1. ПРЕДМЕТ, ЗАВДАННЯ І СТРУКТУРА КУРСУ

Призначення і предмет курсу. Філософські концепції західної духовної культури, які визначили розвиток філософської думки ХХ століття. Необхідність опрацювання текстів. Структура курсу і її обґрунтування. Послідовність викладу: романтизм, "філософія життя", неогегельянство, екзистенціалізм, релігійна філософія ХІХ–ХХ століть (неотомізм, популяризація католицької доктрини, діалектична теологія, російська релігійна філософія), феноменологія, філософія позитивізму (позитивізм, емпіріокритицизм, неопозитивізм, аналітична філософія, постпозитивізм), прагматизм, філософська герменевтика, критична теорія, структуралізм, постмодернізм. Культурно-історичні умови формування філософських ідей у ХІХ–ХХ ст. Внутрішня розірваність світовідчування людини Нового часу. Значущість людської активності. Тенденція індивідуалізму: актуалізація проблем людського існування. Вплив романтизму. Реалізм. Натуралізм.

Література:

1. Богомолів А.С. Мельвіль Ю.К. Основные течения современной буржуазной философии. вып.1. Введение. – Москва. 1969.
2. Виндельбанд В. История новой философии в ее связи с общей культурой и отдельными науками. В 2-х т. Т.2. От Канта к Ницше. – СПб. 1981.
3. Гарин И. Воскрешение духа. – Москва, 1992.
4. Мельвіль Ю.К. Пути буржуазной философии ХХ века. – Москва. 1983.
5. Рассел Б. Історія західної філософії. – Київ. 1995.
6. Современная западная философия. Словарь. – Москва. 1991.
7. Современная буржуазная философия. – Москва. 1972.
8. Реале Д. Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. Т.4. – Санкт–Петербург. 1997.
9. Читанка з історії філософії у 6 кн. Кн.6. Зарубіжна філософія ХХ століття. Київ. 1993.

10. Philosophie der Gegenwart. In Einzeldarstellungen. Stuttgart, 1991.
11. Huegli A. Luebcke P. Philosophie im 20. Jahrhundert. Hamburg, 1998.

ТЕМА 2. ФОРМУВАННЯ ФІЛОСОФСЬКИХ ІДЕЙ У ХІХ-ХХ СТ. ФІЛОСОФІЯ РОМАНТИЗМУ

Виникнення і розвиток некласичної філософської парадигми. Подолання спекулятивної раціональності. Песимізм некласичної епохи (А. Шопенгауер, С. К'єркегор). Романтизм як джерело формування некласичної філософської парадигми. Поняття романтизму. Екскурс в етимологічну сферу. Розповсюдженість романтизму: географічний і "жанровий" аспекти. Єдність літературної і філософської романтики. Протилежність романтизму до Просвітництва. Єнський гурток німецьких романтиків. Діяльність гайдельберзького гуртка. Корені народності в культурі. Характерні ознаки філософського романтизму. Вчення про творчу діяльність абсолютного суб'єкта. Ірраціональність в осягненні людини. "Нічна сторона" буття. Культ творця. Новаліс і критика міщанської цивілізації. Філософське обґрунтування: Фрідріх Шлегель і Шеллінг. Романтична рефлексія над поняттям іронії. Натурфілософія романтизму, ідеал нової культури. Розлад між ідеалом і дійсністю. Цілісність переживання дійсності через інтуїцію. Ідея синтезу мистецтва, науки, філософії і релігії. Синтетичність задуму. Перетворення життя мистецтвом.

Література:

1. Долгов К. М. От Киркегора до Камю. – М., 1990.
2. Чижевский Д. Романтика // Чижевский Д. Історія української літератури.– Тернопіль, 1994. С.355–364.
3. Ванслов В.В. Эстетика романтизма. – М, 1966.
4. Реизов Б.Г. Между классицизмом и романтизмом. – Ленинград, 1962.
5. Реале Д. Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. Т.4. – Санкт-Петербург, 1997.
6. Амельченко Н. Образ романтизму в творчості К'єркегора// Українська К'єркегоріана. – Львів, 1998. С. 131–136.
7. Современная западная философия. Словарь. – М., 1991.
8. Шерех Ю. Інший романтик, інший романтизм // Шерех Ю. Третя сторожа. – К, 1993, С.32.
9. Voas G. French philosophies of the romantic period. New York, 1964.

10. Bach R. Tragik und Grosse der deutschen Romantik. Munchen, 1930.

11. Haering Th. Novalis als Philosoph. Stuttgart, 1954.

Тема 3. ФІЛОСОФІЯ АРТУРА ШОПЕНГАУЕРА

Життя і творчість. Праці Артура Шопенгауера. Джерела філософії. Світ як уявлення: теорія пізнання. Закон достатньої підстави. Чотири основні види закону достатньої підстави. Метафізика Артура Шопенгауера: світ як воля: проникнення за феноменальність світу; пізнання "речі в собі"; здійснення філософського ідеалу. Недосяжність "речей у собі" для "об'єктивного" пізнання; воля як основа метафізики Артура Шопенгауера; вихід за межі індивіда; універсалізація волі; воля і пізнання. Песимізм як основа світовідчуття Артура Шопенгауера. Світ об'єктивний як "долина страждань і плачу". Пошуки виходу з трагедійності існування. Хибність ідеї прогресу. Антиісторизм. Суспільно-політичний консерватизм. Етика А.Шопенгауера. Атеїстична релігійність. Проблема звільнення від волі до життя. Резигнація і аскетизм. Ідея співчуття. Долання межі між "Я" і "не-Я". Етичний парадокс. Трагування свободи волі як свавілля волі.

Література:

1. Шопенгауер А. О четвероюком корне закона достаточного основания. Мир как воля и представление. Т.2. – Москва, 1993. Критика кантовской философии.
2. Шопенгауэр А. Мир как воля и представление. Т.2, – Москва, 1993.
3. Шопенгауэр А. Избранные произведения.– Москва, 1992.
4. Выховский Б.Э. Шопенгауэр. – Москва, 1975.
5. Меринг Ф. Литературно-критические статьи. – Москва–Ленинград, 1964.
6. Рассел Б. Історія західної філософії. – Київ, 1995.
7. Фишер К. Артур Шопенгауэр.– Москва, 1996.
8. Чанышев А.Н. Человек и мир философии Артура Шопенгауэра. – Москва, 1990.
9. Malter R. Arthur Schopenhauer. Transzendentalphilosophie und Metaphysik des Willens, 1991.
10. Von der Aktualitaet Schopenhauers. Frankfurt am Main, 1972.

Тема 4. "ФІЛОСОФІЯ ЖИТТЯ" .

Головні ідеї напрямку. Недостатність раціональності для вироблення цілісного світогляду. Врахування повноти життя. Невіддільність духу від природи. Ірраціоналізм і антисциєнтизм. Міфологічність і релятивність. Неминучість критики та переоцінки цінностей.

Представники "філософії життя": Ф.Ніцше, В.Дільтай, Г.Зіммель, О. Шпенглер, А.Бергсон, Л.Клагес, Е. Юнгер. Ознаки життя: цілісність, динамічність, творчість, індивідуальність. Індивідуальний закон особи – доля (Зіммель). Філософія культури. Витворення об'єктивного змісту життя в історичних подіях (Дільтай), у культурі (Зіммель). Два рівні життя – вітальний і трансвітальний. Філософія історії Освальда Шпенглера. Історичний віталізм. Циклічна теорія світової історії. Концепція культури. Вісім культур світової історії. Три етапи становлення культур. Ознаки цивілізації. Ідеологізація "філософії життя". Критика сучасної цивілізації (Е. Юнгер, Л.Клагес). Міфологізм. Вплив "філософії життя" на формування ідеології неомарксизму. Ідеї "філософії життя" в критичній теорії (Франкфуртська школа).

ФІЛОСОФІЯ ФРІДРІХА НІЦШЕ. Життєвий і творчий шлях Ф.Ніцше. Трагедійність настрою як єднаючий мотив творчості Ф. Ніцше. Діонісійне і аполонічне начала. Творчість як зміст життя у Фрідріха Ніцше: концепція цінності. Культура як смислотворчість; ціннісно-етичний релятивізм; вартісний нігілізм: самоцінність творчості; протест проти суцільної регламентованості буття. перманентність процесу переоцінки цінностей; пов'язаність справжнього змісту життя людини з творчістю, пройнятість креативним пафосом; соціальний дуалізм; протиставлення "панів" та "рабів", особи" та "натовпу"; сильні творчі індивіди; концепція становлення; індивідуальний розвиток особи; розвиток особи як справжня мета творчості. Мученик пізнання: максимальна інтенсифікація життя людини як передумова справжнього пізнання. прагнення відкриття останніх таємниць життя; філософія релігії; тлумачення церкви; смерть Бога; стрибок у новий смисл; позитивна релігійність; міф вічного повторення; ніцшівська цінність надлюдинами.

ІНТУЇТИВІЗМ АНРІ БЕРГСОНА. Філософська спадщина А. Бергсона; джерела і стиль філософування. Суперечність між "інтелектуальним" і "інтуїтивним" методами пізнання. Критика інтелектуалізму. Інтуїція як глибинна форма пізнання. Психологічна метафізика

А. Бергсона. Динамізм "життя". Індетермінізм. "Життєвий порив". Замкнена і відкрита душа. Замкнене і відкрите суспільство. Вплив філософії Анрі Бергсона.

Література:

1. Кутлуниін А.Г. Німецька філософія життя. Критическіе очерки.– Іркутск, 1986.
2. Ніцше Ф. Сочіненія в 2-х т. – Москва, 1990.
3. Ніцше Ф. Антихристиянін. Сумерки богів.– Москва, 1990.
4. Ніцше Ф. Так сказав Заратустра. Жадоба влади. – Київ, 1994.
5. Галеви Д. Жізнъ Фрідріха Ніцше. – Москва, 1991.
6. Одуев С.Ф. Тропами Заратустры. – Москва, 1997.
7. Манн Т. Філософія Ніцше в свете нашего опыта. Собр. соч., пер. с нем. – Т.10. М., 1961.
8. Чанышев А.Н. Філософія Анрі Бергсона. – М. 1960.
9. Воронов А.И. Інтуїтивная філософія Бергсона. – М., 1962.
10. Аверинцев С.С. Морфологія культуры Освальда Шпенглера // Новые идеи в философии. – М., 1991.
11. Ортега-і-Гассет Х. Вибрані твори. – К., 1994.
12. Современная буржуазная философия.– М., 1978.
13. Бергсон А. Собрание сочинений. В 4 т. – М., 1992-95.
14. Шпенглер О. Закат Европы. – М, 1997..
15. Jaspers K. Nietzsche.Berlin. 1950.
16. Bollnow O.F. Die Lebensphilosophie. Berlin-Goettingen. 1958.

Тема 5. НЕОГЕГЕЛЬЯНСТВО

Передумови виникнення і першоджерела. Завдання створення моністичного світогляду із врахуванням нових культурних реалій. Англо-американське неогегельянство. Перегляд гегелівської діалектики. Мак-Таггарт про помилковість абсолютизації боротьби протилежностей. Ф.Г.Бредлі про нетотожність відомості і реальності. Слабкість формальної логіки як методології пізнання. Суспільна природа людської істоти. Історизм Р.Дж.Колінгвуда. Звільнення свідомості від влади уяви і абстракції. Самоздійснюваність процесу мислення. Розробка вчення про абсолютний дух як основна проблема. Проблема методу. Діалектичний метод. Виводжуваність онтології з методу.Ототожнення буття дійсності і буття досвіду. Німецьке неогегельянство.

Ірраціоналістичне прочитання Гегеля. Суспільно-політична і культурологічна проблематика. Італійське неогегельянство. Система Б. Кроче. "Етико-політична" концепції історії. Філософія Дж.Джентіле. Держава як вище втілення моральної ідеї.

Література:

1. Гарэн Э. Хроника итальянской философии XX века. – Москва, 1965.
2. Богомолов А.С. Английская философия XX века. – Москва, 1973.
3. Богомолов А.С. Неогегельянство в Германии и Италии // Буржуазная философия XX в.– М., 1968.
4. Кузнецов В.Н. Французское неогегельянство. – Москва, 1982.
5. Аббате М. Философия Бенедетто Кроче и кризис итальянского общества. – М, 1965.
6. Тольятти П. Развитие и кризис итальянской мысли в XIX веке. Вопросы философии. 1955. №5.
7. Эфиров С.А. Итальянская буржуазная философия XX в. – М., 1968.
8. Колінгвуд Р.Дж. Ідея історії. – К., 1996.
9. The American Hegelians. New York. 1973.
10. Beyer W.R. Hegel-Bilder. Kritik der Hegeldeutungen. Berlin. 1967.
11. Lasson G Was heisst Hegelianismus. Berlin. 1916.
12. Spirito U. Giovanni Gentile. Firenze. 1969.
13. Franchini R. Croce interprete di Hegel. Napoli. 1964.
14. Sasso G. Benedetto Croce. La ricerca della dialettica. Napoli. 1975.

Тема 6. ЕКЗИСТЕНЦІЙНА ФІЛОСОФІЯ.

Проблема ідентифікації екзистенційної філософії. Симптоматичність екзистенціалізму для духовної ситуації двадцятого століття. Генеза екзистенціалізму. Предтечі (Б. Паскаль, С. К'єркегор, М.де Унамуно, Ф.М. Достоєвський). Міжконфесійність феномену екзистенціалізму. Основні засади екзистенційної філософії: суб'єктивізм, постулювання унікальності індивіда, трагічність людського існування, значущість "межових ситуацій" для прозрівання людської екзистенції, феноменологічність, динамізм особи, суперечність між індивідом і суспільством. Релігійний і "атеїстичний" варіанти філософії існування. Релігійні екзистенціалісти (С. К'єркегор, Г. Марсель, К. Ясперс, Н. Бердяєв, Л. Шестов, М. Бубер), "атеїстичні" екзистенціалісти (А. Камю, Ж.-П.Сартр, С.де Бовуар).

ПЕРЕДЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМ СЬОРЕНА К'ЄРКЕГОРА. Філософська спадщина Сьорена К'єркегора як єдність життя і творчості. Основні риси біографії і їхній зв'язок із філософією. Система псевдонімів як ключовий методологічний момент в осягненні філософії К'єркегора. Неможливість прямого "повідомлення" екзистенціальних істин. Еволюція особи на шляху до Бога: від естетизму до релігійності: естетична стадія існування – початковий етап розвитку індивіда; критика етиком естетичної стадії існування; судовий радник Вільгельм проти естетика "А" ("Або-або"); примарність насолод естетичного рівня екзистенції; морально-етичні установки судового радника Вільгельма; Агамемнон і Авраам як парадигматичні постаті етичної і релігійної стадії існування; релігійна стадія екзистенції; неприпустимість раціоналістичного осягнення релігії. Інтерпретація старозаповітної книги Йова. Ірраціоналістичні мотиви. Авраам і Йов: одиничний перед Богом. Віра силою абсурду, безсилля раціоналізму. Поняття відчаю.

ФІЛОСОФІЯ МАРТИНА ГАЙДЕГГЕРА. Шлях життя і шлях думки. Амбівалентне ставлення до М. Гайдеггера. Місце Гайдеггера у філософському процесі двадцятого століття. Вплив на Гадамера, Фуко, Дерріда та інших філософів. Джерела філософії. Інтерес до досократиків. Важливість феноменології Е. Гуссерля. Екзистенціальне тлумачення феноменології. "Гайдеггер I" і "Гайдеггер II". Проблема духовної еволюції. Тяжіння до систематичності в перший період і схильність до міфологічності "пізнього" Гайдеггера. Фундаментальна онтологія: "Буття і час" у контексті гайдеггерівського філософування; подвійність лейтмотиву гайдеггерівського мислення: поняття про сенс буття і питання про істину (алетейя). Істина як відкритість, розтасмиченість; виведення з потаємності в непотаємність; фундаментальний аналіз ось-буття; ось-буття як буття-у-світі; Мартін Гайдеггер і проблема техніки. Феномен техніки на тлі проблем нігілізму у значенні всесвітньо-історичного процесу; пов'язування явища нігілізму з проблемою техніки. Поняття по-ставу (Ge-stell). Питання співвідношення людини і техніки у філософії Мартіна Гайдеггера.

ЕКЗИСТЕНЦІЙНА ФІЛОСОФІЯ КАРЛА ЯСПЕРСА. Філософія Карла Ясперса у контексті духовної ситуації двадцятого століття. Витоки ясперівського мислення. Інтелектуальна чистота І. Канта і культурна широта Й.-В. Гете як важливі передумови інтелектуальної діяльності К. Ясперса. Значення Макса Вебера. Онтологія: потрібне

членування буття: предметне буття, екзистенція, трансценденція. Концепція "осьового часу". Період 800–200 рр. до н.е. Єдність духовної культури людства: зороастризм в Ірані, конфуціанство і даосизм у Китаї, буддизм в Індії, грецькі філософи, ізраїльські пророки. Класифікація історії філософії. Критерії до якості філософських творів: дискурсивність, універсальність, послідовність, слідування заданим правилам.

АТЕЇСТИЧНИЙ ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМ. Специфічність атеїстичного варіанту екзистенціалізму. Концепція свободи і Ніщо у Ж.-П.Сартра. Приреченість до свободи, зведення свободи волі до свавілля. Буття-в-собі, буття-для-себе, буття-для іншого. Атеїзм Сартра. Філософська проза А. Камю. Бунтуюча людина. Солідарність у бунті. Міф про Сізіфа. Неподолання трагічності людського існування.

Література:

1. Кьєркегор С. Страх и трепет. – Москва, 1993.
2. Хайдеггер М. Время и бытие. Статьи и выступления. – Москва, 1993.
3. Хайдеггер М. Разговор на проселочной дороге. – Москва, 1991.
4. Ясперс К. Смысл и назначение истории. – Москва, 1991.
5. Ясперс К. Ницше и христианство.– Москва, 1994.
6. Сартр Ж.-П. Экзистенциализм – это гуманизм. Сумерки богов. – Москва, 1989.
7. Сартр Ж.-П. Нудота. Мур.Слова. – Київ, 1993.
8. Камю А. Бунтующий человек.– Москва, 1990.
9. Гайденко П.П. Трагедия эстетизма. опыт характеристики миросозерцания Сьорена Кьєркегора. – Москва, 1970.
10. Долгов К.М. От Киркегора до Камю. – Москва, 1990.
11. Дахній А.Й. Людина ХХ століття крізь призму філософії Сьорена К'єркегора // Українська К'єркегоріана. – Львів, 1998.
12. Философия Мартина Хайдеггера и современность. – Москва, 1991.
13. Киссель М.А. Философская эволюция Ж.-П.Сартра. – Ленинград, 1976.
14. Гайденко П.П. Экзистенциализм и проблема культуры.– Москва, 1963.
15. Типсина А.Н. Немецкий экзистенциализм и религия. – Ленинград. 1990.
16. Возняк Т. Тексти та переклади. – Харків. 1998.
17. Slok J. Christentum mit Leidenschaft. Muenchen. 1990.
18. Poeggeler. Der Denkweg Martin Heideggers. Pfullingen. 1963.
19. Richardson W.J. Heidegger. Through Phenomenology to Thought Den Hag. 1963.

20. Joliver R. Le probleme de la mort chez M. Heidegger et J.-P. Sartre. Abbaye S. Wandrille. 1950.
21. Catalano J.S. A commentary on J.-P. Sartre's Being and nothingness. Chicago. 1980.
22. Lottmann H.R. Albert Camus. Paris. 1978.
23. Heinemann F. Existenzphilosophie. Lebendig oder tot? Stuttgart. 1954.

Тема 7. ФІЛОСОФІЯ НЕОТОМІЗМУ

Неотомізм і духовна ситуація двадцятого століття. Опозиція до ірраціоналістичних тенденцій у філософії. Тяжіння до універсалізму і цілісності. Здатність інтегрувати різномірні елементи інших традицій. Відкритість філософії до надприродного як передмова інтегрування у "filosofia perennis". Спрямованість на засвоєння елементів філософських напрямків XX століття (екзистенціалізму, неопозитивізму, герменевтики і т.д.) Від томізму до неотомізму. Першопочаткова інтенція Томи Аквінського. Другий Ватиканський собор і курс на "aggiornamento". Головні особливості неотомістської філософії. Співвідношення теології, філософії і науки. Знання і мудрість. З'єднання старого ортодоксальної позиції в релігійних питаннях із підкресленою повагою до прав розсудку. Несуперечлива єдність даних віри і розуму. Ототожнення буття і Бога. Розрізнення Одкровення і "природного світла" розсудку. Вчення про антологію буття. Перевага космологічних доказів буття Бога. Людина як єдність душі і тіла.

Концепція інтегрального гуманізму Жака Марітена. "Буття-без-Ніщо". Шостий доказ існування Бога. Через екзистенціальний досвід людського мислення до висновку про безсмертя нашої думки. Мудрість благодаті, мудрість богословська і мудрість метафізична. Критика філософії Нового часу. Уявлення про неї як про занепад і виродження філософської думки, як про свавілля у сферах думки і відчуття. Гуманізм антропоцентричний і гуманізм теоцентричний. Жак Марітен і неотомістська теологія мистецтва. Педагогіка Марітена.

Етьєн Анрі Жільсон. "Методичний реалізм". Відродження впливу вчення Томи Аквінського. Гармонізація розуму і віри. Божественне буття як чистий акт існування, його першоініціативи щодо творення розмаїття природного і соціального світу. Розмежування "порядку сутності" і "порядку існування". Філософські заблудження як наслідок абсолютизації відносних уявлень про світ і людину. Звинувачення кантівського критицизму за підміну примату буття приматом пізнання. Критика сциентистського поклоніння науці. Значення релігійно-моральних цінностей.

Механізм опосередкування в процесі пізнання. Асиміляція методологічного інструментарію й категоріального апарату кантіанства, феноменології і екзистенціальної герменевтики – характерна риса неотомізму другої половини ХХ століття (Корет, Ранер, де Фріз). Творча активність людини. Діалог церкви і суспільства.

Література:

1. Маритен Ж. Философ в мире. – Москва, 1994.
2. Маритен Ж. Жорж Руо // Философские науки. 1991. №10.
3. Маритен Ж. Ответственность художника // Самосознание европейской культуры ХХ века. – М., 1991.
4. Жильсон Э. Философ и теология. – М., 1995.
5. Жильсон Э. Разум и откровение в средние века // Богословие в культуре средневековья. – Киев. 1992.
6. Миллер Р. Личность и общество. К критике неотомистского понимания личности. – Москва, 1965.
7. Гараджа В.И. Неотомизм – разум – наука. – Москва, 1969.
8. Долгов К.М. Жак Маритен, Этьен Жильсон. Антиномии эстетики неотомизма. Долгов К.М. От Киркегора до Камю. – Москва, 1990.
9. Сахарова Т.А. От философии существования к структурализму. – Москва, 1974.
10. Бохеньский Ю. Духовная ситуация времени // Вопросы философии. 1993. №5.
11. Минкявичюс Я.В. Современный католицизм и его философия. – Вильнюс. 1965.
12. Левчук Л. Т. Эстетика неотомізму // Левчук Л. Т. західноєвропейська естетика ХХ ст. – Київ. 1997.
13. Долгов К.М. Диалектика и схоластика. – М., 1983.
14. Быховский Б.Э. Неотомизм – современная философия католицизма // Сборник: Наука и религия. – М., 1957.
15. Аверинцев С.С. Жак Маритен, неотомизм, католическая теология искусства // Вопросы литературы. 1968. №10.
16. Ярошевский Т.М. Личность и общество (пер. с польск.) – М., 1973.
17. Кузмицкас Б. Философские концепции католического модернизма. – Вильнюс. 1982.
18. Честертон Г.К. Святой Фома Аквинский \ Честертон Г.К. Вечний человек. Москва. 1991.
19. Dezza P. Alle origini del neotomismo. Milano. 1940.
20. Thomas von Aquin in der neueren Theologie. Darmstadt. 1986.

21. Copleston F. Aquinas. London. 1957.

22. Lotz J.B. Martin Heidegger und Thomas von Aquin. Mensch, Zeit, Sein. Pfullingen, 1975.

Тема 8. ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ КАТОЛИЦЬКОЇ ДОКТРИНИ.

Католицька філософія у двадцятому столітті (неотомізм і "неакадемічні" напрямки). Врахування нових реалій. Криза релігійності і церква. Недосконалість світу і недосконалість церкви. Подолання церквою вад людської суб'єктивності. Поняття про церкву. Романо Гвардіні. Прагнення до соборності з іншими, "вростання" в просте і ціле. Релігійне життя як зв'язок живої душі з живим Богом. Вчення про Трійцю. Сходження Святого Духу від Бога-Отця і Бога-Сина. Церква як містичне тіло Христове. Філософська есеїстика Г.К.Честертон: апологія християнства. Навернення до католицизму. Непорівнянність церкви.

Література:

1. Петровський І.М. Моральнісна теологія Г.К.Честертон. Філософська і соціологічна думка, 1990. №1.
2. Честертон Г.К. Вечный человек. – Москва, 1991.
3. Гвардіні Р. О церкви. – Москва, 1995.
4. Гвардіні Р. Конец нового времени. Феномен человека. Антология.– Москва, 1993.
Також див.: Вопросы философии. 1990. №4.
5. Іван Павло II. переступити поріг надії. – Київ-Львів, 1995.
6. Бернанос Ж Сохранять достоинство. – Москва, 1988.
7. Kleiber H. Glaube und religioese Erfahrung bei Romano Guardini. Freiburg. 1985.
8. Vries J. de. Grundbegriffe der Scholastik. Darmstadt. 1980.

Тема 9. ДІАЛЕКТИЧНА ТЕОЛОГІЯ

Зародження діалектичної теології. "Відсвіжування " богословських принципів Сьорена К'єркегора. Тлумачення Карлом Бартом послання ап. Павла до римлян."Roemerbrief" як маніфест діалектичної теології. Критика ліберального протестантизму за психологізацію релігії. Поняття "кризи". Вертикальне вторгнення Бога в людську історію. "Historie" і "Geschichte". божественне і людське, віра і релігія, розпад новочасних гуманістичних установок. Абсолютна трансцендентність Бога. Еволюція поглядів К. Барта і еволюція

поглядів чільних представників діалектичної теології (Е. Брунера, Р. Бультмана, П. Тіллаха, Ф. Гогартена). Діалектична теологія і релігійний екзистенціалізм.

Література:

1. Барт К. Християнин в обществе. Познаваемость Бога. Барменская декларация // Путь. – М., 1992. №2.
2. Бультманн Р. Иисус //Путь. – М., 1992. №2.
3. Брайен Д. Вступ до філософії релігії.– К., 1996.
4. Гараджа В.И. Протестантская концепция человека // Буржуазная философская антропология XX в.– М., 1986.
5. Громадка Й.Л. Перелом в протестантской теологии. – М., 1993.
6. Лезов С. Христианство и политическая позиция: Карл Барт // Путь. – М., 1992. №1.
7. Исаев С.А. Теология смерти. Очерки протестантского модернизма.– М., 1991.
8. Beintker M. Die Dialektik in der dialektischen Theologie Karl Barths. 1987.
9. von Balthasar H.U. Karl Barth. 1976.
10. Stegemann W. Der Denkweg R. Bultmanns. Darstellug der Entwicklug und Grundlangen seiner Theologie. 1978.

Тема 10. РОСІЙСЬКА РЕЛІГІЙНА ФІЛОСОФІЯ.

На шляху до самоусвідомлення. Характерні риси російської філософії. Відкриття цільної істини цільній людині. Прагнення до всеохоплюючого синтезу. Значущість етичної проблематики. Основні напрямки російської філософії XIX ст. Явище протистояння слов'янофільства і західництва як провідна тема російської мислительної традиції. Значущість філософії історії. Проблема російської ментальності. Філософія слов'янофілів. Алексей Хомяков. Критика німецького класичного ідеалізму. Небезпека матеріалізму. Принцип соборності. Поняття церкви. Особливий шлях Росії. Західницька орієнтація. Пьотр Чаадаєв. Філософія історії. Шлях Росії, його унікальність і небезпеки. Симпатії до католицизму. "Філософічні листи".

ФІЛОСОФІЯ ВСЕЄДНОСТІ ВЛАДІМІРА СОЛОВЙОВА. Своєрідність постаті В. Соловйова. Започаткування оригінальної російської філософії. Запозичення від слов'янофільства ідеї "цільного" знання. Метафізика всеєдності В. Соловйова: вчення про Абсолют, поняття Боголюдства. Абсолютне як остання основа будь-якого буття. Розрізнення в понятті Абсолютних двох полюсів. Бажання Абсолютом свого іншого. Концепція Боголюдства. Виправдання добра: особливості концепції "Боголюдства": вчення про людство як "єдине ціле"; космологічні погляди Соловйова, еволюція поняття Софія: своєрідність, антропологія, андрогінізм; гносеологія Владіміра Соловйова. три основні ідеї пізнання: досвід, розум, "містична сфера"; етика В. Соловйова: виправдання добра. Глибока віра у торжество добра. Софіологічний детермінізм. Неминучість возз'єднання космосу з Абсолютом; естетичні погляди. Теургійна установка. Реальне поліпшення дійсності через естетично прекрасне. Краса як реальність, а не як видимість.

РЕЛІГІЙНИЙ НЕОРОМАНТИЗМ НІКОЛАЯ БЕРДЯЄВА. Філософія Бердяєва у європейському контексті. Найбільш "європейський" з-поміж російських філософів. Специфіка бердяєвського філософування. Літературна плідність. Стихія публіцистичності і суггестивність. "Профетичний" елемент. Трагування свободи: 1) первинна ірраціональна свобода (довільність); 2) раціональна свобода (виникнення морального обов'язку); 3) свобода, пронизана любов'ю до Бога. Вкоріненість ірраціональної свободи у "Ніщо". Концепція особи. Реалізація особи як сходження від підсвідомого через свідоме до надсвідомого. Антропологічне і теогонічне значення творчої діяльності людини. Філософсько-історичні погляди. Заперечення матеріалістичного тлумачення історичного процесу. Духовна ситуація ХХ століття. Проблема співвідношення людини і техніки.

ІРРАЦІОНАЛІЗМ ЛЬВА ШЕСТОВА. Лев Шестов і російська філософська традиція. Теоцентричність на відміну від антропоцентричності. Джерела творчості. Значення Старого Заповіту. Впливи :Тертуліан, Паскаль, Ніцше, Достоевський. Близька спорідненість із К'еркегором. Постулювання неподоланої суперечності між вірою і розумом. Критика раціоналізму. Неминучість перетворення автономії розуму в його тиранію. Релігійний світ Л.Шестова.

Література:

1. Лосский Н.О. История русской философии. – Москва, 1990.
2. Зеньковский В.В. История русской философии.– Ленинград, 1990.
3. Галактионов А.А. Никандров П.Ф. Русская философия IX-XIX вв.– Ленинград, 1989.
4. Русская философия. Введение. Лосев. Радлов. Шпет.– Свердловск, 1991.
5. Русская идея. Сборник. – Москва, 1992.
6. Хомяков А.С. Церковь одна. Литературная учеба. 1991. №3.
7. Чаадаев П.Я. Полное собрание сочинений и избранные письма. – Москва, 1991.
8. Кантор В.К. Западничество как проблема "русского пути"// Вопросы философии. 1993. №4.
9. Шафаревич И.Р. Две дороги – к одному обрыву. Новый мир. 1989. №7.
Див. також: Позиция. Литературная полемика.– Москва, 1990.
10. Барабанов В. Русская философия и кризис идентичности // Вопросы философии. 1991. №8.
11. О Достоевском. творчество Достоевского в русской мысли 1881-1931 годов.– М., 1990.
12. Померанц Г. Открытость бездне. Встречи с Достоевским. – М., 1990.
13. Соловьев В.С. Сочинения в 2-х томах.– Москва, 190.
14. Соловьев В.С. Философия искусства и литературная критика. – Москва, 1991.
15. Лосев А.Ф. Владимир Соловьев и его время. – Москва, 1990.
16. Акулинин В.Н. Философия всеединства. От В.С. Соловьева к П.А.Флоренскому. – Новосибирск, 1990.
17. Мочульский К.В. Гоголь. Соловьев. Достоевский. – М., 1995.
18. Бердяев Н.А. О назначении человека. – Москва, 1993.
19. Бердяев Н.А. Царство духа и царство кесаря. – Москва, 1995.
20. Фон Вригт Г.Х. Философия техники Н.Бердяева // Вопросы философии. 1995. №5.
21. Николай Бердяев: pro et contra. Антология. – Санкт-Петербург. 1994.
22. Шестов Л. Сочинения в двух томах. – Москва, 1992.
23. Clement O. Berdaev. Un philosophe russe en France. Paris. 1991

Тема 11. ФЕНОМЕНОЛОГІЯ.

Розуміння феноменології в історії філософії (Кант, Гегель, Ф.Бrentано, Штумпф, Н.Гартманн, Гуссерль). Конститування феноменології Едмундом Гуссерлем. Феноменологія як чільний метод філософії. Філософія як строга наука. Поворот до не-

психологічного збагненої суб'єктивності; критика натуралізму, історизму. Еволюція філософських поглядів Гуссерля: 1) Гуссерль періоду "Логічних досліджень"; 2) програмна стадія "філософія я строга наука"; 3) систематизація феноменології в "ідеях до чистої феноменології і феноменологічної філософії"; 4) постановка проблеми інтерсуб'єктивності ("Картезіанські медитації"); 5) "Криза європейських наук і трансцендентальна феноменологія". Феноменологічна естетика. Повне відділення будь-якого явища від його природного оточення. Відсікання літературного твору від історичної дійсності, літературних традицій, ідейно-тематичного оточення. Феноменологічні погляди М.Мерло-Понті. Проблема тілесності. Феноменологія сприйняття. Видиме і невидиме.

Література:

1. Гуссерль Э. Кризис европейского человечества и философии // Вопросы философии. 1986. №3.
2. Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология // Вопросы философии. 1982. № 7.
3. Мотрошилова Н.В. Принципы и противоречия феноменологической философии. – Москва. 1968.
4. Гуссерль Э. Логические исследования. Прологомены к чистой логике. – Киев. 1995.
5. Какабадзе З.М. Проблемы "экзистенциального кризиса и трансцендентальная феноменология Э. Гуссерля. – Тбилиси. 1966.
6. Мельвиль Ю.К. К самым вещам. Мельвиль Ю.К. Пути буржуазной философии XX века. – Москва. 1983.
7. Хаардт А.Э. Гуссерль и феноменологическое движение в России 10-х – 20-х гг. // Вопросы философии. 1994. №5.
8. Мамардашвили М.К. Феноменология – сопутствующий момент всякой философии // Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию. – Москва. 1992.
9. Бабушкин В.У. Феноменологическая философия науки. – Москва. 1985.
10. Свасьян К.А. Феноменологическое познание: пропедевтика и критика. – Ереван. 1987.
11. Шпет Г.Г. Явление и смысл. – Москва. 1914.
12. Гайденоко П.П. Проблема интенциональности у Гуссерля и экзистенциалистская категория трансценденции \ Современный экзистенциализм. Критические очерки. – Москва. 1966.
13. Spiegelberg H. The phenomenological movement. A historical introduction. The Hague. 1960.

14. Farber M. The foundation of phenomenology. Cambridge. 1968.
15. Waldenfels B. Phaenomenologie in Frankreich. 1987.
16. Sepp H.R. (Hg.) Edmund Husserl und die phaenomenologische Bewegung. Freiburg. 1988.
17. Lyotard J.-F. La phenomenologie. Paris. 1969.

Тема 12. ФІЛОСОФІЯ ПОЗИТИВІЗМУ.

Зародження позитивізму. Негативне відштовхування від умоглядності спекулятивного ідеалізму. Критерії позитивної науковості. Етапи розвитку філософії позитивізму: "перший позитивізм" (О.Конт, Дж.Ст.Мілл, Г.Спенсер); "другий позитивізм", або емпіріокритицизм (Е.Мах, Р.Авенаріус); "третій позитивізм" або неопозитивізм (Л.Вітгенштайн, Б.Рассел). Постпозитивізм як етап у розвитку філософії науки. Значення внеску К. Поппера і Т. Куна.

"ПЕРШИЙ ПОЗИТИВІЗМ". КОНСТИТУЮВАННЯ ПОЗИТИВІСТСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ ОГЮСТОМ КОНТОМ. Характерні риси позитивістської філософії: феноменалізм, неіснування для пізнаючої людини субстанції; неіснування загального, відносність, релятивність ціннісних суджень, проголошення єдності наукових методів. Позитивне як дійсне, корисне, безсумнівне, точно визначене. Бачення ідеалу знання в природничих і точних науках. Критика метафізичних побудов. Огюст Конт про "псевдопитання". Синтетичність позитивного знання. Зведення філософії до загальних висновків із природничих і суспільних наук. Конт як родоначальник соціології. Відкидання ідеалізму і матеріалізму. Теологічний, метафізичний і науковий стани людського духу. Позитивний метод і розв'язання суперечностей пізнання. Позитивізм Джона Стюарта Мілля. Походження знання із досвіду. Індуктивістське трактування логіки. Досвідне походження моральних принципів. Розвиток Гербертом Спенсером агностичного вчення про непізнаваність об'єктивної реальності. Філософія як максимально узагальнене знання законів явищ. Концепція трансформованого реалізму. Теорія еволюції. Етика: утилітаризм і гедонізм.

"ДРУГИЙ" ПОЗИТИВІЗМ. Розвиток природознавства в кінці XIX – на початку XX століття. Криза класичної фізики (розщеплення атому, електронна теорія, заміна механічної картини світу електромагнітною картиною; теорія електромагнітного поля). Ідеї анігіляції матерії. Розвиток емпіризму. Махізм. Ернст Мах про досвід, відчуття і

елементи світу; співвідношення фізичного та психічного; "комбінації елементів світу". Мах про природу досвіду, про об'єктивне і суб'єктивне, про "зняття" проблеми матерії і свідомості. Ствердження застарілості причиновості і висування уявлення про функціональну залежність. Простір і час як упорядкування системи рядів відчуттів. Заперечення абсолютного простору і часу. Поняття як символ "комплексу відчуттів". Сенсуалістичний монізм. Пристосування індивідуальної свідомості. Принцип "економії мислення". Точне описування феноменів. Ідеал чисто описової науки. Емпіріокритицизм Ріхарда Авенаріуса. Концепція "принципової координації центрального члена і протичлена", суб'єкта і об'єкта, "я" і "не-я". Заперечення поділу філософії на матеріалізм і ідеалізм. Нерозривна єдність ("принципова координація") суб'єкта ("центрального члена") і об'єкта ("протичлена") – "третья лінія" у філософії. Суб'єкт і об'єкт як елементи свідомості. Абсолютизація гносеологізму і психологізму. "Економія сили" як принцип теоретичного мислення: очищення науки і філософії від позадосвідних понять. Досвід як внутрішній зміст свідомості, потік відчуттів, психічних переживань. Негативне відштовхування від розуміння досвіду як відображення об'єктивного світу. Вплив на розвиток махізму і емпіріокритицизму філософських учень Берклі, Юма, Канта, Фіхте. Конвенціоналізм Анрі Пуанкаре. Пуанкаре як науковець. Основи теоретичного природознавства. Трактування наукового закону як умовно прийнятого положення, конвенції. Неосяжність незалежної від свідомості об'єктивної реальності. Конвенційність і релятивність наукового знання. Зручність і доцільність використання наукової теорії для практичної мети – критерії її цінності. Конвенціоналізм як суттєва характеристика позитивізму на всіх етапах його розвитку.

НЕОПОЗИТИВІЗМ. Неопозитивізм і його форми. Позитивізм XIX ст.. Махізм і конвенціоналізм як важливі ідейно-теоретичні джерела неопозитивізму. Новітній розвиток науки і неопозитивізм. Роль знаково-символічних засобів наукового мислення. Математизація і формалізація знання. Неопозитивізм як логіко-лінгвістична форма позитивізму (положення Бертрана Рассела про логіку як сутність філософії; вбачання сутності філософії в логічному аналізі мови; логіко-синтаксичний аналіз мови як об'єкт філософії Рудольфа Карнапа). "Віденський гурток" і формування логічного позитивізму. Дослідження засад і методу наук. Висловлювання про спостережувані феномени як єдино науково осмислені. Логічний аналіз мови науки. Емпіричні дані, чуттєві дані, чистий досвід – зафіксовані в мові вихідні дані логічного аналізу мови науки. "Атомарні факти" як поєднання об'єктів і "атомарні речення" як поєднання термінів. Прояснення і уточнення загальних речень шляхом зведення їх до "атомарних речень". Логіко-

математичний метод трансформації загальних речень в елементарні. Необхідність фіксування "атомарного факту" і поява "протокольного речення". Здійснення верифікації. Висування М.Шлікком верифікації як принципу пізнання. Зводжуваність будь-якого науково осмисленого твердження до сукупності протокольних речень. Трудність осягнення істинного знання із допомогою верифікації. Невирішеність проблеми істини. Неопозитивістське трактування наукової теорії як "логічної конструкції" на основі чуттєвих даних. Логічний позитивізм Рудольфа Карнапа. Розробка неопозитивістської моделі наукового знання. Логічний синтаксис мови – вивчення правил побудови формальних систем безвідносно до сенсу знаків. Логічне дослідження як аналіз мови науки, "логічного синтаксису мови науки". Логіка як синтаксис. Карнап про правила побудови і перетворення мови, вміння їхнього застосування. Незалежність правил логіки від значення слів. "Принцип терпимості" у виборі правил побудови і перетворення мови. Формальна несуперечність, логічна взаємопогодженість речень у мовній системі як критерій істинності системи. Теорія фізикалізму (Р. Карнап, О. Нойрат, Г. Райхенбах, Ф. Франк). Спроба створення єдиної всезагальної мови науки для всіх наук. Всезагальність мови фізики. Фізикалізм як теорія "єдиності науки". Можливість перекладення положення будь-якої науки мовою фізики. Фізикалізм на шляху подолання труднощів верифікації

ПОСТПОЗИТИВІЗМ. Філософія Карла Раймунда Поппера. Постпозитивістська концепція росту наукового знання. Субстанція росту знання – третій світ, світ ідей, незалежний від людини і фізичного світу. Автономний характер процесу розвитку науки. Постпозитивістське розуміння суперечностей у розвитку наукового знання. Виникнення теорій внаслідок інтуїтивного стрибка думки вченого і їх зникнення внаслідок емпіричного спростування. Розвиток знання як процес постійної зміни теоретичних гіпотез в результаті емпіричних спростувань. Парадигма і принцип фальсифікації у постпозитивістській філософії. Негативний доказ теорії. Заперечення індуктивної і визнання дедуктивної логіки. Використання правила дедуктивної логіки. Використання правила дедуктивної логіки – "модус толленс" в розвитку знання. Протиставлення індуктивістському знанню як доведеному (підтвердженому) гіпотетичного знання. Фальсифікаційність як критерій науковості. Проблема демаркації науки; метафізика неопозитивістського вирішення проблеми демаркації за допомогою верифікації; К. Поппер – фальсифікаційності. Теорія методу як частина теорії демаркації. Структура методу, його роль у розвитку знання. Метод і фальсифікаційність. Філософія лінгвістичного аналізу (лінгвістична філософія, філософія звичайної мови) – один з напрямків неопозитивізму в Англії. Представники: Дж. Райл, Дж. Остін, П. Строусон, С. Хемпшир. Боротьба

матеріалізму та ідеалізму, псевдопроблеми у філософії як наслідку некритичного вживання позбавлених сенсу мовних виразів (речень). Завдання лінгвістичного аналізу – шляхом філологічної (лінгвістичної) критики мови виявлення уявного характеру філософських проблем і джерел їхнього виникнення в мовній практиці, очищення мови від філософських двозначностей. Критика логічного позитивізму за звернення до логіко-математичних моделей і нехтування "мовною реальністю". Концепція мов як гри – основа філософії лінгвістичного аналізу. Принцип концепцій мови як гри: значення терміну "значення", концепція, конкретна теорія пізнання (абсолютизація т.зв. контрастування понять з метою їх чіткішого прояснення елімінації неясних, загальних, нечітких понять). Підміна філософської проблематики лінгвістичною. Зведення філософії до лінгвістичного аналізу, заперечення філософії взагалі. Заперечення пізнавального значення логіко-математичних методів дослідження. Важливість дослідження філософської, лінгвістичної проблематики. Спільні риси постпозитивістів: відхід від орієнтації на символічну логіку; звертання до історії науки; розуміння розвитку наукового знання як головна проблема філософії; пом'якшення дихотомії "емпіричне – теоретичне"; відхід від ідеології демаркаціонізму; відмова від кумулятивізму в розумінні розвитку знання.

Література:

1. Нарский И.С. Современный позитивизм. – Москва. 1961.
2. Козлова М.С. Философия и язык. – Москва. 1972.
3. Вітгенштайн Л. Логіко-філософський трактат.– Київ. 1995.
4. Рассел Б. Человеческое познание, его сфера и границы. – Москва. 1957.
5. Поппер К. Логика и рост научного знания. – Москва. 1983.
6. Кун Т.С. Структура научных революций.– Москва. 1995, 1977.
7. Тулмин С.Э. Человеческое понимание.– Москва. 1984.
8. Франк Ф. Философия науки, пер. с англ. – Москва. 1960.
9. Хилл Т.И. Современная теория познания, пер. с англ.– Москва 1965.
10. Карнап Р. Философские основания физики, пер, с англ. – Москва. 1971.
11. Postanalytic philosophy. New York. 1985.
12. European positivism in the nineteenth century. New York. 1963.
13. Schlipp P.A. The Philosophy of R.Carnap. London. 1963.
14. Jager R. The Development of B.Russels Philosophy. London. 1972.
15. Savage S.W. Rereading Russel. Minneapolis. 1989.
16. Hacking I. Scientific Revolutions. Oxford. 1981.

17. Hintikka M.B. Hintikka J. Investigating Wittgenstein. Oxford. 1986.
18. Schulte J. Chor und Gesetz. Wittgenstein im Kontext. Frankfurt am Main. 1990.
19. Bolognini S. Storia e politica in S.E. Toulmin. Milano. 1983.
20. Logical Positivism. Ed. by A.J. Ayer. London. 1959.
21. de Broglie L. Continu et discontinu en Physique moderne. Paris. 1941.

Тема 13. ПРАГМАТИЗМ

Загальна характеристика прагматизму. Прагматизм як філософська течія. Прагматизм і особливості англо-саксонської ментальності. Близькість емпіристської установки прагматизму до основоположень махізму.

Зародження прагматизму. Група "Метафізичний клуб". Розвиток В. Джеймсом ідей Ч.С. Пірса у сенсі популяризації (допомога яскравості стилю).. Новий тип філософського мислення: своєрідне розуміння людської дії. Дія як основна форма життєдіяльності людини. Відмова розглядати пізнавальну діяльність стосовно зовнішньої реальності. Перенесення уваги на внутрішні, переважно психологічні процеси. Розуміння філософії як загального методу розв'язання проблем у динамічному світі. Абсолютизація успіху. Успіх як критерій істинності ідей.

ПРАГМАТИЗМ ЧАРЛЗА САНДЕРСА ПІРСА І ВІЛЬЯМА ДЖЕЙМСА. Чарлз Сандерс Пірс: трактування процесу пізнання як переходу від сумніву до віри (колективної чи соціальної). "Як зробити наші ідеї ясними". Істина як загальнозначуще вірування. Необхідність розглядати функціонування поняття з точки зору майбутнього. "Прагматична максима" Пірса. Ідея речі як ідея її чуттєвих наслідків. Призначення мислення - забезпечення переходу від сумніву до стійкої віри. Пірс як основоположник семіотики. Вчення про принципову погіршеність знання. Розвиток В. Джеймсом основоположних ідей Пірса. Прагматизм і прагматизм. Вибудування стрункого прагматичного вчення. Дух популяризації. Прагматизм як метод і особлива теорія істини. В. Джеймс: виправдання ідеалізму з точки зору майбутнього. "Воля до віри". Можливість здійснення вибору на емоційній основі. Істина як успішність чи дієздатність ідеї, як її корисність для досягнення цілі. Трактування Джеймсом "потoku свідомості". Досвід як "речовина" світу; досвід чуттєвий, емоційний, релігійний. Досвід і "потік свідомості".

"Плюралістичний Всесвіт", його пластичність, незамкненість, незакономірність, панування у ньому випадку.

ІНСТРУМЕНТАЛІЗМ ДЖОНА ДЬЮЇ. Джон Дьюї як систематизатор прагматизму. Виникнення філософії із стресів і напруг суспільного життя. Головна ціль філософії – вдосконалення соціального досвіду. Широке розуміння поняття досвіду. Підривання "фундаменталізму", негація стійких основ, постулювання відсутності "перших начал". Умовний характер будь-яких узагальнень. Релятивність протиставлення матеріалізму і ідеалізму. Взаємодія організму та середовища і утворення ситуації. Прагматистське витлумачення наукового методу. Значення експерименту. Метод проб і помилок. Небезпека, прагнення керуватися заздалегідь встановленими кінцевими цілями чи ідеалами. Інструментальна логіка Дьюї. П'ять етапів "дослідження", які складають "метод розумності" (відчуття затруднення; визначення його змісту і меж; утворення гіпотези про можливе розв'язання проблем; критичне виведення наслідків; спостереження, які призводять до прийняття чи відхилення гіпотези).

Література:

1. Джеймс У. Многообразие религиозного опыта. – Москва. 1992.
2. Хилл Т.И. Современные теории познания. – Москва. 1965.
3. Богомолов А.С. Буржуазная философия США XX века. – Москва. 1974.
4. Современная буржуазная философия. – Москва. 1978.
5. Мельвиль Ю.К. Как сделать наши идеи ясными. Мельвилль Ю.К. Пути буржуазной философии XX в.– Москва. 1983.
6. Зотов А.Ф. Мельвиль Ю.К. Западная философия XX века. Учебное пособие. – М., 1998.
7. Грязнов А.Ф. У истоков прагматизма // Вопросы философии. 1996. №12.
8. Пирс Ч.С. Как сделать наши идеи ясными // Вопросы философии. 1996. №12.
9. Джемс У. Что такое прагматизм // Вестник Моск. ун-та. Философия. 1993. №3.
10. Bernstein R.J. Praxis and action. Philadelphia. 1971.
11. Hook S. Pragmatism and the tragic sense of life. New York. 1975.
12. Rorty R. Consequences of pragmatism. Brighton. 1982.
13. The Philosophy of J.Dewey. Ed. by J. Mc Dermott. Chicago. 1981.

Тема 14. ФІЛОСОФСЬКА ГЕРМЕНЕВТИКА.

Поняття герменевтики в історії європейської духовної культури. Давньогрецькі витoki поняття. Герменевтика як загальна теорія інтерпретації. Теологічний, юридичний, філологічний типи герменевтики. Філософська герменевтика. Герменевтичні ідеї Ф.Шляйєрмахера. Закладання основ герменевтики як загальної теорії інтерпретації. "Герменевтичне коло".Вільгельм Дільтай: розвиток герменевтики як методологічної основи гуманітарного знання. Герменевтика як вчення про мистецтво витлумачення літературних пам'ятників, розуміння писемно зафіксованих проявів життя. Психологізація процедури розуміння. Загальні положення філософської герменевтики. Необхідність розуміння тексту, виходячи з нього самого; нерелевантність соціально-економічних "причин" і культурно-історичних "впливів". Герменевтика Г.-Г. Гадамера: "Істина і метод": показ обумовленості рефлексивно-теоретичного освоєння світу допрекативними формами знайомства з ним; передсудження; полеміка із філософією Просвітництва; "історичність" як фундаментальна характеристика людського буття і мислення; опозиція до позитивістсько-сциєнтистського напрямку сучасної філософії.

Література:

1. Дильтей В. Описательная психология.– Москва. 1924.
2. Дильтей В. Введение в науки о духе // Зарубежная эстетика и теория литературы XIX-XX вв. Трактаты, статьи, эссе. – М., 1987.
3. Дильтей В. наброски к критике исторического разума // Вопросы философии. 1988. №4.
4. Гадамер Г.-Г. Истина и метод. – Москва. 1991.
5. Гайденок П.П. Хайдеггер и философская герменевтика. Новые течения философии в ФРГ. – Москва. 1986.
6. Кузнецов В.Г. Герменевтика и гуманитарное познание. – Москва. 1991.
7. Габитова Р.М. "Универсальная" герменевтика Фридриха Шлейермахера // Герменевтика: история и современность. – М., 1985.
8. Ильенков Э.В. Гегель и герменевтика // Вопросы философии. 1974. №8.
9. Михайлов А.А. Современная философская герменевтика. – Минск. 1984.
10. Betti E. Die Hermeneutik als allgemeine Methodik der Geisteswissenschaften. Tuebingen. 1962.
11. Teichert D. Erfahrung. Erinnerung, Erkenntnis. Untersuchungen zum Wahrheitsbegriff der Hermeneutik Gadamers. Stuttgart. 1991.
12. Birus H. (Hg) Hermeneutische Positionen. Goettingen. 1982.
13. Grondin J Einfuehrung in die philosophische Hermeneutik. 1991.

14. Bollnow O.F. Dilthey. 1980.
15. Scholts G. Die Philosophie Schleiermachers. 1984.
16. Coreth E. Grundfragen der Hermeneutik. Freiburg. 1969.
17. Bauman Z. Hermeneutics and social science. New York. 1978.
18. Seung T.K. Structuralism and Hermeneutics. New York 1982.

Тема 15. РОЗВИТОК ІДЕЙ КАРЛА МАРКСА У ХХ СТОЛІТТІ. ВІД "РЕФОРМІЗМУ" ДО ФРАНКФУРТСЬКОЇ ШКОЛИ

"Реформізм" Едуарда Бернштайна. Несправдженість багатьох прогнозів марксизму. Необхідність ревізії. Проти революції і "диктатури пролетаріату". Демократія у новому світі. Австромарксизм. Постановка проблеми науковості марксизму. Теорія Маркса Адлера. Доцільність відділення науки від етики в марксизмі. Акцентування соціально-психологічного компоненту марксистської теорії. Марксизм у Радянському Союзі. Критика В. Леніним ідей Плеханова. Держава, революція, диктатура пролетаріату і комуністична мораль. "Ціль виправдовує засоби". Ленін проти емпіріокритицизму. Діалектичний матеріалізм як альтернатива. Тотальність і діалектика у філософії Дьйордя Лукача. Філософська історіографія. "Принцип надії" Ернста Блоха. Між марксизмом і теологією. Критика "спекулятивності" й анахронічності мислення Блоха з боку Ю. Габермаса. Розвиток Франкфуртської школи. Макс Горкгаймер і Теодор Адорно. Програма критичної теорії. Діалектика просвітництва. Негативна діалектика. Філософія як викривання інструментального розуму. Герберт Маркузе. Революція як справжня екзистенція. Психоаналіз звільнення. Ерос і цивілізація. Одновимірна людина. Концепція Маркузе як різновид "постіндустріального" романтизму. Юрген Габермас. Філософський дебют: з Гайдеггером проти Гайдеггера. Націонал-соціалізм і німецька традиція. Структурні перетворення суспільності. Критична соціальна наука і герменевтика. Комунікативна компетенція. Правила мовленнєвої дії. "Теорія комунікативної дії". Апелювання до ідей історичної соціології. Розуміння раціональності. Критична теорія в нових умовах.

Література:

1. Плеханов Г.В. О мнимом кризисе марксизма // Плеханов Г.В. Избранные философские произведения. Т.2. – М., 1956.
2. Адлер М. Маркс как мыслитель. – Ленинград-Москва. 1924.
3. Лукач Д. К онтологии общественного бытия. Прологомены.– М., 1991.
4. Бессонов Б.Н. Нарский И.С. Дьердь Лукач как философ и социальный мыслитель // Вопросы философии. 1985. №3.
5. Адорно Т. Хоркхаймер М. Диалектика просвещения. – М., 1994.
6. Маркузе Г. Эрос и цивилизация. Одномерный человек. – М., 1994.
7. Баталов Э.Я. Философия бунта. – М., 1973.
8. Штейгервальд Р. Третий путь Г. Маркузе. Пер. с нем. – М., 1971.
9. Давыдов Ю.Н. Критика социально-философских воззрений Франкфуртской школы. – М., 1978.
10. Новейшие течения и проблемы философии в ФРГ. – М., 1978.
11. Социальная философия Франкфуртской школы. – М., 1978.
12. Adler K. Kant und der Marxismus. Berlin. 1925.
13. Habermas J. Der philosophische Diskurs der Moderne. Frankfurt am Main. 1983.
14. Habermas J. Nachmetaphysisches Denken. Frankfurt am Main. 1988.
15. Woddis J. New theories of revolution. London. 1972.
16. Bernstein R.J. (Hg.) Habermas and Modernity. Cambridge \ Oxford. 1985.
17. Kellner D. Herbert Marcuse and the crisis of Marxism. London. 1984.
18. Kimmerle G. Verwerfungen. Vergleichende Studien zu Adorno und Habermas. Tuebingen. 1986.

Тема 16. ФІЛОСОФІЯ СТРУКТУРАЛІЗМУ

Виникнення структуралізму. Від описового-емпіричного до абстрактно-теоретичного пілля дослідження. Моделювання, елементи формалізації і математизації. Клод Леві-Строс, Ролан Барт, Мішель Фуко і Жак Дерріда як основні репрезентанти структуралізму. Поняття структури як сукупності правил. Виявлення єдиних структурних закономірностей сукупності об'єктів. Методологічний примат відношень над елементами в системі. Основні процедури структурного методу: виділення первинної сукупності об'єктів; розчленування об'єктів на елементарні сегменти; розкриття відношень перетворення між сегментом і побудова абстрактної структури; виведення із структури всіх теоретично можливих наслідків і перевірка їх на практиці. Тісний взаємозв'язок структуралізму і

семіотики. Дослідження глибинних структур знакових систем. Вивчення структур безсвідомого як запорука наукової об'єктивності.

Література:

1. Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук. – М., 1977.
2. Фуко М. Наглядати і карати. Народження в'язниці. – К., 1998.
3. Делез Ж. Мишель Фуко. – М., 1998.
4. Грецкий М.Н. Французский структурализм. – М., 1971.
5. Грецкий М.Н. Структурализм: основные проблемы и уровни их решения // Философские науки. 1974. №4.
6. Автономова Н.С. Философские проблемы структурного анализа в гуманитарных науках. – М., 1977.
7. Автономова Н.С. Від "археології знання" до "генеалогії влади" // Вопросы философии. 1978. №2.
8. Сахарова Т.А. От философии существования к структурализму. – М., 1974.
9. Митина С.М. Генетический структурализм. Критический очерк. – М., 1981.
10. Descamps Chr. Les idees philisophiques contemporaines en France. Paris. 1986.
11. Griffiths A.Ph. Contempory French philosophy. Cambridge. 1987.
12. Schiwy G. Der franzoesische Strukturalismus. Hamburg. 1985.
13. Taureck B. Franzoesische Philosophie im 20.Jahrhundert. Analysen, Texte, Kommentare. Hamburg. 1988.
14. Lacroix J. Panoramma della filosofia contemporanea francese. Roma 1971.
15. Maravia S. Lo strutturalismo francese. Firenze. 1975.
16. Corradi E. La filosofia della "morte dell'uomo". Saggio sul pensiero di M. Foucault. Milano. 1977.
17. Silverman H.J. Derrida and deconstruction. New York. 1989.

Тема 17. ПОСТМОДЕРНІЗМ

Виникнення поняття "постмодернізм". Ситуація постмодерну. Постмодернізм у контексті кінця ХХ століття. Атмосфера гри. Сумнів у місії. Конституювання Ж.Ф. Ліотаром філософської концепції постмодернізму. Основні риси постмодерністського мислення: утвердження плюралізму, множинності мовних ігор і форм життя; антитоталітарна тенденція, акцентування на диференціацію; критика науковості; децентрація суб'єкта –

пріоритетність несуб'єктивного дискурсу. Метод метанаративів (Ж.Ф. Ліотар). Метод "археології знання" (М.Фуко). Використання структуралізмом психоаналітичних ідей (Ж. Лакан). Концепція деконструктивізму (Ж. Дерріда). Об'єднання за принципом негативного відштовхування від модерністської парадигми.

Література:

1. Ліотар Ж. Ситуація постмодернізму // Філософська і соціологічна думка. 1995. №5-6.
2. Соболев О.М. Постмодерн: філософські та культурні виміри // Філософські і соціологічна думка. 1992. №8.
3. Козловски П. Культура постмодерна. – М., 1997.
4. Сєдакова О. Постмодернізм: засвоєння відчуження // Дух і літера. 1997. №1-2.
5. Силичев О.А. Деррида: деконструкція или філософія в стилі постмодерн // ФН. 1992. №3.
6. Постмодернізм и культура. Матеріали "Круглого стола" // Вопросы філософії. 1993. №3.
7. Вельш В. Постмодерн. Генеалогія и значення одного спорного поняття. //Путь.– М., 1992. №1.
8. Kampits P. Abschied vom Prinzipiellen - Apologie des Zufälligen // Glueckliches Babel. Beitrage zur Postmoderne-Diskussion. Wien. 1991.
9. Derrida J. L'écriture et la difference. Paris. 1967.
10. Welsch W. Unsere postmoderne Moderne. Freiburg. 1987.
11. McGowan: Postmodernism and its Critics. 1991.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семинар за працею Фрідріха Ніцше

“Так казав Заратустра”

1. Історичний Зороастр і ніцшівський Заратустра.
2. Положення про “смерть Бога” і необхідність появи надлюдини.

3. Три перетворення людського духу.

Література:

Ніцше Ф. Так казав Заратустра. Жадання влади. – К., 1993.

Семінар за працею Анрі Бергсона

“Два джерела моралі і релігії”

1. Творчість Анрі Бергсона в контексті “філософії життя”.
2. Аналіз соціально-етичних і релігійних проблем у світлі роздумів над долями людства:
  - а) протиставлення “закритого” і “відкритого” типів суспільства, а також “динамічного” та “статичного” типів моралі та релігії.;
  - б) характеристика “закритої”, “статичної” парадигми розвитку та “відкритої”, “динамічної” парадигми;
  - в) побудова нової моралі; євангельська сутність демократії.
3. Роль євангельської моралі у подоланні знеособлення і стандартизації людських стосунків.
4. Вплив концепції “закритого” і “відкритого” суспільства на К. Поппера і представників Французької школи.

Література:

Бергсон А. Два источника морали и религии. – М., 1992.

Семінар за працею Людвіга Вітгенштайна

“Логіко-філософський трактат”

1. Ранній Вітгенштайн: “Tractatus Logico-philosophicus”. Філософсько-світоглядний зміст твору, проблема його зближення з доктриною верифікаціонізму логічних позитивістів Віденського гуртка.
2. Логічна і гносеологічна складові. Встановлення меж пізнавальних здібностей.
3. Лінгвістично-позитивістські ідеї “Логіко-філософського трактату”:
  - а) отожднення мислення та мови;
  - б) філософія як форма аналітичної “критики мови”.;
  - в) функція мови: позначення “фактів”, внутрішня логічна структура мови;

г) межі мови і межі “світу”, відповідність між семантичними і онтологічними поняттями; проблема невисловлюваності.

4. Аналітичний погляд на мови й позначувану нею реальність.

5. Бачення світу як організованого цілого і побудова правильної етико-світоглядної позиції.

Література:

Вітгенштайн Л. Логіко-філософський трактат. – К., 1993.

Витгенштайн Л. Логико-философский трактат. – М., 1958.

Семінар за працею Хосе Ортеги-і-Гассета

“Бунт мас”

1. Аналіз соціально-психологічних явищ у житті суспільства початку ХХ ст. Втягнення в активне соціальне життя широких мас населення.

2. Елітарність і масовість у суспільстві і культурі.

3. “Маса” як спосіб бути людиною і втрата ідентичності:

а) виникнення “масової свідомості” і розширення горизонту життя середньої людини;

б) розвиток ліберальної демократії і техніки як передумова появи “людини-маси”;

в) прагнення мас правити світом за умов незнання законів його розвитку;

г) ситуація “гіпердемократії”

д) виникнення спеціаліста або вченого-невігласа.

4. Пріоритети “людини-маси” і постіндустріальна сучасність.

Семінар на працею Романо Гвардіні

“Кінець Нового часу”

1. Традиція католицького мислення. Філософія культури. Романо Гвардіні.

2. Усвідомлення єдності життєвого цілого людиною античності і середньовіччя.

3. Руйнування єдиного суб’єкта в епоху модерну:

а) відособлення окремих життєвих сфер Новим часом:

б) панування в сучасній філософії духу наукоподібної абстрактності.;

в) бачення антропологічної проблематики основними філософськими течіями ХХ ст.;

г) особа і особистість;

д) необхідність здійснення “критики конкретного розуму”;

4. Зміна індивідуалістичної етики новим колективізмом.

Література:

Гвардини Р. Конец Нового времени // Вопросы философии. 1990. №4.

Семінар за працею Мартіна Гайдеггера

“Питання про техніку”

1. Загальні риси філософії техніки М. Гайдеггера і її зв'язок з іншими сферами його творчості.
2. Критика інструментально-антропологічного визначення техніки.
3. По-став ( ) як сутність сучасної техніки:
  - а) процес виведення з потаємності у відкритість;
  - б) здатність природи бути матеріалом для поставки енергії;
  - в) картезіанське суб'єкт-об'єктне протиставлення як передумова технічного поводження з сущим.
4. Новочасич. Техніка і європейський нігілізм.

Література:

Хайдеггер М. Вопрос о технике // Хайдеггер М. Время и бытие. Статьи и выступления. – М., 1993.

Семінар за працею Мартіна Гайдеггера “Буття і час”

1. Місце “Буття і часу” в новітній західній філософії. Вплив на гуманітарні науки.
2. Відновлення постановки питання про буття і його сенс. Деструкція існуючих онтологій.
3. Дослідження буття крізь призму ось-буття (Dasein):
  - а) феноменологічна методологія аналізу ось-буття;
  - б) закинутість у світ; турбота;
  - в) вчення про das Man як передумову неістинного існування;
  - г) істинне (справжнє) існування в контексті “буття-до смерті”.
4. “Буття і час” і розвиток екзистенційної філософії у ХХ столітті.

Література:

Хайдеггер М. Бытие и время. Пер. с нем. В.Бибихина – М., 1997.

Семінар за працею Карла Ясперса

“Про походження і мету історії”

1. Екзистенціалістська філософія історії Карла Ясперса.
2. Концепція “осьового часу” світової історії:
  - а) синхронність духовного пробудження в різних частинах Євразії;
  - б) революціонізуючий характер духовних змін;
  - в) духовне і моральне самостояння особи на тлі подолання слідування інерційній силі звички;
  - г) “доосьові” й “осьові” народи;
  - д) духовна культура “осьового часу” і її вплив на сучасне становище людства.
3. Оцінка сучасного стану людства. Фактор науки і техніки, суспільно-політичні обставини. Місія екзистенціальної філософії.

Література:

Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М., 1991.

Семінар за працею Бертрана Рассела «Людське пізнання. Його сфера і межі»

1. Рассел і неопозитивізм. “Логічний атомізм” як різновид неопозитивізму.
2. Наукові пізнання:
  - а) інтерпретація;
  - б) мінімальні словники, структура і мінімальні словники;
  - в) суспільний та особистий час;
  - г) фактор впровадженого Айнштайном поняття простору-часу;
  - д) дія принципу індивідуалізації;
  - е) причинні закони; простір-час та причинність.
3. Вплив творчості Рассела на філософію, логіку, соціологію.

Література:

Рассел Б. Человеческое познание. Его сфера и границы. Пер. с англ. – К., 2001.

Семінар за працею Жана Поля Сартра “Екзистенціалізм – це гуманізм”

1. Феномен атеїстичного екзистенціалізму. Екзистенціалістський період творчості Сартра.
2. Праця “Екзистенціалізм – це гуманізм” у світлі сартрівських принципів “Буття і ніщо”
3. Основні ідеї роботи:
  - а) самовизначеність і суверенність людської екзистенції;
  - б) “екзистенція (існування) передує есенції (сутності)”
  - в) буття-в-собі і буття-для-себе;
  - г) полеміка з теїстичними напрямками щодо розуміння природи людини.
4. Сартрова теза “людина робить себе сама” і сучасні технології клонування.

Література:

Сартр Ж.П. Экзистенциализм – это гуманизм // Сумерки богов. – М., 1989.

Семінар за працею П'єра Тейяра де Шардена “Феномен людини”

1. Релігійна філософія ХХ ст. і постать П. Тейяра де Шардена.
2. Витлумачення еволюції універсуму виходячи із центрального місця людини. Синтез даних наук і релігійного досвіду для розкриття змісту еволюції всесвіту.
3. Основні стадії еволюції:
  - а) переджиття (поява в серці великого універсуму передбіосфери;
  - б) життя (поява клітини як вирішальний крок у прогресі свідомості на Землі);
  - в) думка (поява і ортогенез, становлення людини, спільноти людей; процеси персоналізації; згущення психічної енергії, ноосфера);
  - г) наджиття (синтез науки і містики), злиття свідомостей всіх людей з космічним Христом; “точка Омега” як остаточна мета.
4. Ототожнення космогенезу з христовим генезом.

Література:

Тейяр де Шарден П. Феномен человека. Пер. с франц. – М., 1987.

Семінар за працею Мішеля Фуко “Археологія знання”

1. “Археологія знання” як робота Мішеля Фуко і як нетрадиційна наукова дисципліна. Опозиція до традиційної “історії ідей”.
2. Взаємодія між різними видами дискурсивних практик. Врахування доннаукових рівнів “знання”.
3. Мовленнєва подія, факт висловлювання. Особлива “функція існування” знаків.
4. “Дискурсивна формація”. Відновлення зв’язку між “словами” і “речами”.
5. Основні поняття “Археології знання”:
  - а) “позитивність”;
  - б) “історичне апріорі”;
  - в) “архів”.

Література:

Фуко М. Археологія знання. Пер. з франц. – К., 2004.

Семінар за працею Пола Фейєрабенда “Проти методу”

1. Фейєрбанд і постпозитивізм. Критика “історичної школи” в філософії науки.
2. Анархістська теорія пізнання;
  - а) стихійне здійснення пізнання;
  - б) хаотичне переплетення всіх форм свідомості і діяльності;
  - в) принцип “все дозволено” як універсальний принцип пізнання.
  - г) необхідність винайдення нових теорій і методів. Принцип проліферації (розмноження) і впертості.
  - д) перегляд методологічних процедур верифікації чи фальсифікації.
3. Обстоювання значення психологічного переконання і політичного втручання в науку.
4. Антисцистизм Фейєрабенда.

Література:

Фейєрабанд П. Избранные труды по методологии науки. Пер. с англ. – М., 1986.
“Феноменологія сприйняття”

Семінар за працею Томаса Куна “Структура наукових революцій”

1. Місце Томаса Куна у постпозитивістській філософській традиції.
2. Розгляд когнітивного аспекту науки у зв'язку з динамікою наукового співтовариства:
  - а) період нормальної науки і період наукової революції: різновекторний рух співтовариства;
  - б) парадигма як основна одиниця процесу розвитку науки;
  - в) наукова революція і зміна існуючої парадигми;
  - г) закономірності процесу зміни парадигми (генеза наукової дисципліни, нормальна наука, криза нормальної науки, наукова революція).
3. Сумнів у абсолютності й незмінності критеріїв науковості та раціональності. Історична відносність цих критеріїв. Неспівмірність парадигм.
4. Заперечення кумулятивізму в еволюції науки.

Література:

- Кун Т. Структура наукових революцій. Пер. з англ. – К., 2004.
Кун Т. Структура научных революций. – М., 1975. 1977.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Культурно-історичні умови формування філософських ідей у XIX-XX століттях.
2. Виникнення і розвиток некласичної філософської парадигми.
3. Романтизм як джерело формування некласичної філософської парадигми.
4. Протилежність просвітницької і романтичної ліній у філософії.
5. Німецький романтизм. Єнська школа.
6. Історіософія Новаліса.
7. Поняття іронії у творчості Фрідріха Шлегеля.
8. Релігійно-філософський складник романтизму: творчість Фрідріха Шляйєрмахера.
9. Гайдельберзький гурток романтиків.

10. Романтизм проти ідеалів філістерства: Клеменс Брентано.
11. Естетичні погляди романтиків.
12. Романтична філософія культури.
13. Характерні ознаки філософського романтизму.
14. Трансформація Артуром Шопенгауером ідей Канта: світ як воля і світ як уявлення.
15. Етика песимізму Артура Шопенгауера.
16. Метафізика волі Артура Шопенгауера.
17. Артур Шопенгауер і буддизм.
18. Фрідріх Ніцше як центральна постать “філософії життя”.
19. Мислення Фрідріха Ніцше і “переоцінка всіх цінностей”.
20. Фрідріх Ніцше і концепція смерті Бога.
21. Ніцше як критик західної метафізики.
22. Концепція надлюдини Фрідріха Ніцше.
23. Ніцшеанське протиставлення аполонічного і діонісійського начал у культурі і житті.
24. Загальний аналіз “філософії життя”.
25. Ключові представники і головні ідеї “філософії життя”.
26. Концепція творчої еволюції Анрі Бергсона.
27. Вплив філософії Бергсона на західне мислення XX століття.
28. Інтуїтивістська гносеологія Анрі Бергсона.
29. Морфологія культури Освальда Шпенглера в контексті “філософії життя”
30. Розвиток Шпенглером ідей Ніцше..
31. Екзистенційна філософія у світлі духовної ситуації XX століття.
32. Основні засади екзистенційної філософії.
33. Релігійний і атеїстичний варіанти філософії існування
34. Система псевдонімів як ключовий методологічний момент в осягненні філософії К’еркегора.
35. Передекзистенціалізм Сьорена К’еркегора.
36. Еволюція людської екзистенції у філософії К’еркегора: від естетизму до релігійності.
37. Естетична стадія людського існування у філософській концепції К’еркегора.
38. К’еркегор про релігійну стадію людського існування: Авраам і Йов як парадигматичні постаті.
39. Антиномія віри і розуму у філософії К’еркегора.
40. Феномен передекзистенціалізму: К’еркегор і Достоевський.
41. Подвійність лейтмотиву гайдеггерівського мислення: питання про сенс буття і питання про істину (алетейя).

42. “Буття і час” у контексті філософування Мартіна Гайдеггера.
43. Проблема духовної еволюції Мартіна Гайдеггера.
44. Фундаментальна онтологія і аналітика ось-буття (Dasein) у гайдеггерівській філософській спадщині
45. Онтологія Карла Ясперса: предметне буття, екзистенція, трансценденція.
46. Проблема комунікації у філософії Ясперса.
47. Ясперсівська концепція “осьового” часу.
48. Історико-філософська класифікація Карла Ясперса.
49. Атеїстичний екзистенціалізм. Основні ідеї і представники.
50. Філософська концепція Жана Поля Сартра.
51. Екзистенціалістський період творчості Сартра.
52. Жан-Поль Сартр і концепція критики діалектичного розуму.
53. Взаємодія літератури та філософії у Сартровій творчості.
54. Проблема абсурду у філософії Альбера Камю.
55. Альбер Камю і проблема самогубства.
56. Спроба конституювання “позитивного екзистенціалізму” Нікколо Аббаньяно.
57. Основні засади неотомістської філософії.
58. Неотомізм і Другий Ватиканський собор.
59. Співвідношення теології, філософії і науки у неотомізмі.
60. Концепція інтегрального гуманізму Жака Марітена.
61. Соціально-філософські погляди Жака Марітена.
62. Жак Марітен і філософія Нового часу.
63. Трагедія людини і трагедія культури у філософській концепції Жака Марітена.
64. Філософські погляди Етьєна Жільсона.
65. Етьєн Жільсон як історик середньовічної філософії.
66. Неотомізм Карла Ранера.
67. Філософія позитивізму. Загальна характеристика.
68. “Перший позитивізм”. Огюст Конт.
69. Конт про псевдопоняття і псевдопроблеми.
70. Огюст Конт і подолання релігійного та метафізичного етапів у розвитку філософії.
71. Періодизація позитивістської філософії.
72. Джон Стюарт Мілль і заперечення метафізики.
73. Індукція та дедукція у філософії Мілля.
74. Свобода як умова морального самовдосконалення та розвитку суспільства у філософії Мілля..

75. Філософія емпіріокритицизму (Ернст Мах, Ріхард Авенаріус).
76. Основні принципи філософії Маха.
77. Філософія неопозитивізму і аналіз мови науки.
78. Філософські погляди Людвіга Вітгенштайна.
79. “Лінгвістичний поворот” у філософії і значення Вітгенштайна.
80. Теорія мовних ігор Людвіга Вітгенштайна.
81. Людвіг Вітгенштайн і проблема мовного скептицизму.
82. Бертран Рассел як засновник філософії логічного аналізу.
83. Аналітичний метод у філософії Рассела.
84. Расселівська доктрина логічного атомізму.
85. “Філософія організму” Алфреда Норта Вайтгеда: синтез платонівсько-арістотелівської традиції та класичного англійського емпіризму.
86. Засадничі принципи “філософії організму” Вайтгеда.
87. Неопозитивізм і принцип верифікації.
88. Особливості розвитку постпозитивізму.
89. Емпіричний фальсифікаціонізм Карла Поппера.
90. Наукове і ненаукове пізнання в інтерпретації Поппера.
91. Фаллібілізм у філософії науки Поппера.
92. Карл Поппер про відкриті і закриті суспільства: історико-філософський аспект.
93. Значення попперівської концепції відкритого суспільства.
94. Історіографічна концепція науки і теорія парадигм Томаса Куна.
95. Критика Куном демаркаційної теорії.
96. Концепція наукової раціональності Стівена Тулміна.
97. “Еволюційна епістемологія” Тулміна.
98. Постпозитивістські ідеї Імре Лакатоса: “жорстке ядро” та “захисний пояс” у структурі науково-дослідницьких програм.
99. Фройдизм. Проблема безсвідомого.
100. Психоаналітична концепція Зігмунда Фрейда.
101. Фройдизм і неофройдизм.
102. Концепція колективного безсвідомого у творчості Карла Густава Юнга.
103. Соціальні й антропологічні погляди Еріха Фромма.
104. Соціальна філософія Франкфуртської школи.
105. Макс Горкгаймер і критика інструменталістського мислення.
106. Теодор Адорно як чільний репрезентант філософії Франкфуртської школи.
107. Розвиток ідей Франкфуртської школи Юргеном Габермасом.

108. Теорія дискурсу Апеля і Габермаса.
109. Філософські основи прагматизму. Принцип практичних наслідків.
110. Чарлз Сандерс Пірс і заснування прагматизму.
111. Прагматизм і прагматицизм.
112. Прагматистські погляди Вільяма Джеймса.
113. Філософська еволюція Вільяма Джеймса.
114. Вільям Джеймс і концепція “волі до віри”.
115. Інструменталізм Джона Дьюї: організм у взаємодії із середовищем.
116. Неопрагматистські ідеї Річарда Рорті.
117. Позиція Рорті щодо місії філософії у нинішньому світі: зміна соціокультурних умов і зміна філософії.
118. Філософське герменевтика. Загальний огляд.
119. Герменевтика та її історія.
120. Проблема “герменевтичного кола” (від Шляйєрмахера до Гадамера).
121. Розвиток герменевтичних ідей Гансом-Георгом Гайдеггером.
122. Герменевтика Поля Рікера.
123. Філософія постмодернізму.
124. Бергсон А. “Про два джерела
125. Бохеньський Ю. “Духовна ситуація часу”
126. Вайтгед А. Н. “Процес і реальність”
127. Вітгенштайн Л. “Логіко-філософський трактат”
128. Гадамер Г.-Г. “Істина і метод”
129. Гайдеггер М. “Буття і час”
130. Гайдеггер М. “Питання про техніку”
131. Гвардіні Н. “Кінець Нового часу”
132. К’еркегор С. Страх і тремтіння”
133. Конт О. “Курс позитивної філософії”
134. Ліотар Ж. Ф. “Ситуація постмодерну”
135. Марітен Ж. “Інтегральний гуманізм”
136. Ніцше Ф. “Так казав Заратустра”
137. Ортега-і-Гасет Х. “Бунт мас”
138. Поппер К. Р. “Відкрите суспільство і його вороги”
139. Рассел Б. “Людське пізнання. Його сфера і межі”
140. Сартр Ж. П. “Екзистенціалізм – це гуманізм”
141. Тейяр де Шарден П. “Феномен людини”

142. Тулмін С. “Людське розуміння”
143. Фейєрабенд П. “Проти методу”
144. Шопенгауер А. “Світ як воля і уявлення”
145. Ясперс К. “Про витоки і мету історії”